

Hogyan keresik Istent a férfiak?

Interjú Markus Roentgen civil teológussal

Roentgen úr! Másképpen hisznek-e a férfiak, mint a nők?

Azt hiszem, igen. A férfiak másképpen közelítik meg a hitet. Gyakran mondják, hogy a nők mesterei a közvetett kommunikációnak, tehetségük van ahhoz, hogy virágnyelven tudjanak elmondani dolgokat, a férfiak viszont igen közvetlen módon hozzák szóba ügyeiket és témáikat. A hit és a lelkeség terén ez épp fordítva van. Itt a férfiak választanak kerülő utat, és inkább közvetve közelítik meg a témát. Egy példa: Ha meghirdetnék egy szemináriumot ezzel a címmel: Hogyan imádkozol férfiként?, csak igen kevés férfi jönne el. De eljönnek, ha kerékpártúrát ajánlok. S ha aztán mondjuk három napot kerekhezünk a Rajna mentén, akkor legkésőbb a második napon előkerülnek az olyan témák, mint „Miből élek? Mi határozza meg az életemet?”, és ekkor már egyáltalán nem probléma, hogy összeüljünk, beszéljünk erről, és énekeljünk meg imádkozunk is.

Tehát férfiakkal nem olyan egyszerű elérni ezt?

Nem. Az egyházi ajánlatokkal vagy egyházi intézményekkel kapcsolatban a férfiaknak előbb szert kell tenniük arra a benyomásra, hogy megfelelő a légkör, és a vezetővel minden rendben van. Ha aztán még az az érzésük is támad, hogy a csoportban védelmet kapnak, akkor előbb-utóbb minden téma előkerül, még a vallásiak is, amelyekben sok férfi nem érzi biztonságban magát. De ha sikerül férfiakkal férfitarásban ilyen témákról beszélni, ez gyakran meglepő következményekkel jár: a férfiak ilyenkor nagyon is készek arra, hogy például lelki gyakorlatra menjenek, vagy továbbra is találkozzanak más férfiakkal. A férfiak igen sokszor úgy jutnak el a hithez, hogy pozitív élményre tesznek szert más férfiak társaságában.

Ha a férfiaknak védelemre és biztonságra van szükségük ahhoz, hogy beszélni tudjanak a hitükről, akkor ez azt jelenti, hogy a hit meglehetősen sérülékeny terület a férfiak számára?

Nagyon is vannak olyan férfiak, akik beletagozódnak szilárd egyházi közösségekbe vagy társadalmi csoportokba, és ezekben magától értetődően együtt ünneplik az áthagyományozott, értékes szertartásokat és ünnepeket. Ha azonban intimebbé válik a dolog, ha saját, egészen személyes hitükről kell beszélniük, akkor sok férfi félénkké válik. Egyrészt nem tanulták meg, hogy nyíltan beszéljenek erről, másrészt bizonyos belső távolság választja el őket minden vallási kérdéstől. A férfiakkal végzett lelképásztói munkában igen gyakran tapasztaljuk, hogy az apák és gyerekeik számára rendezett hétvégi összejöveteleken, amelyek egyébként mindenütt virágzanak, teljesen magától értetődően merülnek fel vallási témák, s hogy az apák együtt imádkoznak a gyerekekkel, vagy vesznek részt istentiszteleten. A férfiak hirtelen észreveszik, hogy hiszen képesek erre, csak nem feltételezték magukról. A gyerekek pedig többnyire igen meglepődnek, hogy amit otthon jobbra az anyjuktól látnak, arra az apjuk is képes a maga módján. E hétvégéknek bizalmat kell sugározniuk. A vallási keresésben élő férfiak nem eleve készek arra, hogy egyszerűen kipróbáljanak valamit. Hiszen itt intim dolgokról is szó van, s a férfiak ebből a szempontból eleinte inkább palástolják tényleges álláspontjukat.

Például mi az, amit a férfiak – a nőktől eltérően – semmi esetre sem tennének meg?

Például a férfiak rendszerint nem lelkesednek a spirituális táncért. Egy férfiszemináriumon egyszer, egy istentiszteletet követően, szirtakít táncoltunk, tehát egy görög, közösségi férfitanót. Az ilyesmi még elmegy, mert ez erőteljes tánc. De azért igencsak csábítgatni kell a férfiakat az ilyesmire.

Anselm Grün bencés szerzetes úgy véli, hogy a férfiak azt az erőt is keresik a vallásban, amit az egyházban hiányolnak, és hogy nem sokra tartják például a csoportos vallási beszélgetéseket egy gyertya körül.

A gyertyát azért csak-csak megbecsülük, ha hosszabb időn át vannak együtt, és megszokott férfitarásban jönnek össze. Ilyenkor megszabadulnak bátortalanságuktól. De Anselm Grünnek biztosan igaza van abban, hogy a férfiak előbb érezni akarják az erejüket. Olykor azt mondom egy istentisztelet elején: Menjetek ki, gyűjtsetek fát, vegyétek a kezetekbe, s aztán kérdezzétek meg magatoktól, hogy mint férfiak milyen fából vagytok faragva. Beszéljétek erről! Igen gyakran teszik aztán a következő megállapítást: „Kemény kéreg, puha belső – én is ilyen vagyok.” A férfiak gyakran kezdik azzal, amit tudnak: sportosak, képesek valamit erősen megragadni a karjukkal, képesek valamit megcsinálni. Személyiségük puha, érzékeny és sebezhető oldala eleinte rejtve marad, de persze az is létezik. És a férfiak mélységesen akarják, hogy személyiségüknek ezt a részét mások is lássák és elismerjék.

Tehát nem lehet azt mondani, hogy a férfiak a vallás területén kerülnek az érzelmek vagy az érzelmes dolgokat?

Épp ellenkezőleg. Ahogyan a férfiak szívesen énekelnek is együtt, csak persze nem parancsszóra. A férfiak is keresnek valami szívüknek valót. Ez úgy van, hogy szabad idejében sok férfi el akar szakadni az íróasztalától, az aktáktól és a számítógéptől. Ki akarnak menni a szabadba, bicikliznek 15 kilométert, és először nem mondanak semmit. Csak ezután engednek a spirituális ösztönzéseknek, csak ezután készek egyáltalán arra, hogy magukról is mondjanak valamit. Egyszer hegyi túrán voltam férfiakkal. Amikor felértünk a csúcsra, felolvastam néhány sort Jézus színeváltozásának történetéből, amely, mint ismeretes, szintén egy hegyen játszódik. Aztán arról beszéltem, milyen fontos tapasztalat a férfiak életében a felemelkedés és lemenetel. Rögtön élénk beszélgetés alakult ki. A férfiak keresik is ezt a fajta közelséget.

Mit keresnek a férfiak a vallásban? Biztonságot? Erőforrást? Az élet értelmét?

Erőforrást egészen biztosan. Továbbá olyan Istent, aki mögöttük áll, és azt mondja nekik: „Jó, hogy létezel!” Olyan Istent, amilyen apát sok férfi kívánt volna magának, de nem adatott meg nekik. Olyan Istent szeretnének, aki kitar mellettük anélkül is, hogy valamit teljesíteniük kellene. Azt hiszem, a férfiak mélységesen vágyakoznak arra, hogy elfogadják őket olyanak, amilyenek – túl minden teljesítményen. Gyakran egyszerűen csak arról van szó, hogy ismét megtalálják az életbe vetett önbizalmat. A férfiakkal végzett munkában ismételtelen azt tapasztaljuk, hogy a férfiak egyenesen arra vágnak, hogy képesek legyenek háttal más férfiak karjába zuhanni, akik elkapják

őket. Sok férfi először visszariad egy ilyen gyakorlattól. Hiányzik a bizalmuk. És aztán mély spirituális tapasztalatot jelent számukra, ha képesek elengedni magukat, és zuhanni. Ezért példának okáért a barátság mélységesen spirituális téma a férfiak számára.

Mivel abban is a bizalomról van szó?

Igen. A férfiak számára mély spirituális tapasztalatot jelent, ha létezik egy saját nemükből való ember, akivel bizalmas viszonyban állhatnak, akinek a társaságában kiléphetnek abból a szerepből, amelyet nyilvánosan játszanak. Férfikörökben ugyanis gyakran hallani ezt a mondatot: A bizalom jó, az ellenőrzés még jobb! Sok férfi szenved egy effajta apai hozománytól, mert az apja azt mondta neki: „Fiam, nem lehetsz túlságos bizalommal az élet iránt. Az életben harcolnod kell! Csak saját magadban bízzál!” Ha máshová helyezük a hangsúlyt, és a férfiak megtapasztalják például azt, hogy mennyire fontosak a gyermekeik számára, és hogy a bizalom mély vallási tapasztalatot foglal magában, akkor fontos lépést tettünk meg. És ha a gyerekek, főleg a fiúk azt élik át, hogy megközelíthető és bizalomébresztő apjuk van, akkor később talán maguk is képesek lesznek kapcsolatot találni Jézus Abba-Istenével, az Apukával, ezzel a gondoskodó, bölcs apával, akinek nőianyi vonásai is vannak. És egyetlen férfi sem fogja azt mondani: Nem, én nem vagyok ilyen apa. A férfiak, ha egyszer apává lettek, egyszerre akarják felgyűrni az ujjukat, és akarnak gyöngédek lenni, egyszerre akarnak erősek és lágyak lenni.

Akkor a férfiaknak jobbra nehezükre esik az imádkozás, a bizalomteljes kapcsolat Istennel?

A férfiak ebből a szempontból gyakorta gyakorlatlanok. Ha rátalálnak saját vallási nyelvükre, akkor az első pillantásra kissé száraznak tűnhet, olykor nagyon egyszerűnek is, de többnyire nagyon hiteles és megható. Férfiak között még sosem tapasztaltam, hogy lekezelően mosolyogtak volna, ha egyikük kitérülkötött, és talán gyámoltalan szavakkal imádkozott a csoportban. Ellenkezőleg, inkább a tiszteletük érződött. Mindenestre, ha valaki odajön, és úgy véli, nagy megtérésekről kell beszámolnia bőbeszédűen, akkor a többiek rendszerint kételkedve figyelik. A férfiak nagyon ügyelnek arra, hogy ha valaki mond valamit, az összhangban áll-e a személyiségével. A vallási szócséplésnek itt nincs esélye.

Egy nemrég megjelent tanulmány szerint azok a férfiak, akik inkább távol állnak az egyháztól, hisznek ugyan valamiféle Istenben, aki a világot teremtette, de ennek az Istennek végső soron semmi köze sincs az életükhöz. Úgy érzik, hogy önmagukra vannak utalva. Vajon az egyháziilag elkötelezett férfiak esetében másképpen van-e ez?

Azok a férfiak, akik az egyházhoz tartozónak érzik magukat, teherbíró válaszokat keresnek a kérdéseikre. Meg akarják szólítani Istent, olyan partnert keresnek, akivel kapcsolatba tudnak lépni. Úgy vélem, az utóbbi tíz évben megállapíthatunk valami változást: az egyháziilag elkötelezett férfiak ismét válaszokat keresnek, és nem annyira olyan teret, ahol feltehetik kérdéseiket. Ma sok férfi azt mondja: „A világ összetett, s nekem ezer kérdésem van. Ki ad megbízható és hiteles válaszokat?” Új támaszigényt figyelhetünk meg, s nem csupán fiatalok körében. De az „egyházias férfiak” csak abban hasonlítanak az egyházzal szemben kételkedőkhöz és a keresőkhez, hogy valamennyiüknek nehezükre esik bizalmasan „Te”-nek szólítani Istent. Isten inkább elvont valóság marad számukra, egy elv, egy eredet, talán valamilyen végcél is. Hogy miképpen kell ezt pontosabban értelmezni, arról sokat vitáznak a férfiak.

Az említett tanulmány arra is rámutatott, hogy sok férfi nem képes kapcsolatba hozni a vallással és egy jó Istennel annak a világnak a kemény valóságát, amelyben helyt kell

állniuk, és küzdeniük kell. A férfiak abban a feszültségben őrlődnek, amelyet a reális és az ideális világ között tapasztalnak, és aztán gyakran a kemény realitás mellett döntenek, „realista világvéleményük” mellett, amint mondják, és kételkedően tekintenek a vallásra.

Ezért olyan fontos, hogy először is kifejezhessék ezt az élményüket. Az egyház képviselőinek nem szabad kimagyarázniuk ezt a nehézséget, vagy egyszerűen átlépniük rajta. Gyakran kis lépésekben kell hozzásegítenünk a férfiakat ahhoz, hogy spirituális tapasztalatokra tegyenek szert, vagy vallási módon tudják értelmezni a mindennapokat. Itt Kölnben van néhány férfi, akik az ebédszünetben elmennek a Szent András-templomba, és egy negyedórát csöndben maradnak, egyszerűen „kikapcsolnak”, vagy elgondolkodnak napjuk addigi részéről: Mi érintett meg ma mélyebben? Miért lehetek hálás? Minek örülhetek? Olykor egyszerűen fel kell hívni a férfiak figyelmét arra, hogy léteznek olyan hétköznapi összefüggések, amelyeknek a mélyebb dimenzióira is érdemes rákérdezni; például egy beszélgetés, amely nemcsak tények körül forgott, hanem meglepő találkozást is jelentett, amelyben a tekintetek közelséget jeleztek, úgyhogy egy alapvetőbb síkon világossá válhat: Isten gyakran emberi arcok által mutatkozik meg, Isten nem elrejtett Isten.

Ahogy ezt mondja, az embernek az a benyomása támadhat, hogy a férfiak vallási szempontból olyanok, mintha azt mondanánk, hogy nemigen van zenei érzékük.

Sok férfi valóban hálás az ilyen kis ösztönzéseikért, amelyek hétköznapiak és élhetőek. Ha az ember felszólítja a férfiakat, hogy bújjanak ki a bőrükből, és alakítsák át az egész életüket, akkor joggal mutatkoznak kételkedőnek. De ha megkérdezzük őket: Ajándékozol-e magadnak hetente egy órát, amely csak érted van, amelyben nem a számítógéppel, az autóddal vagy a futballal foglalkozol, hanem megkérdezed, ki is vagy valójában, hová akarsz eljutni, mire támaszkodsz – akkor elgondolkodnak, és talán tudatosabban tesznek néhány dolgot. Akkor talán túltekintenek a munkájukon és családi hétköznapijaikon, és érzékük támad életük vallási oldala iránt, és megtalálják annak a nyitját is.

A kereszténység olyan istenemberként beszél Jézusról, aki fellép ugyan az emberekért, de aztán keresztre szegezik. A kereszténység Istene védtelen Istennek mutatkozik. A férfiak azonban alakítani akarják a dolgokat, „meg akarnak csinálni” valamit, aktívak akarnak lenni, küzdeni akarnak. A védtelenséggel rendszerint nem tudnak mit kezdeni. A kereszténységnek a keresztről szóló üzenete nem jelent-e különleges kihívást éppen a férfiak számára?

A kereszt történéseiről általában is nehezen lehet beszélni egy olyan társadalomban, amelynek a középpontjában az áll, hogy „mi majd mindent megcsinálunk”, és amely abból él, hogy mindenkinek érvényesülnie kell mindenkivel szemben. A férfiak pedig többnyire a jelszóval közelednek a világhoz, hogy „a problémák azért vannak, hogy megoldjuk őket, és akkor vagyok sikeres, ha érvényesülök”. Ha viszont azt mondom: A kereszténység Istene nem a hatalom és a hatalmasok összefüggéseiben működik, ő nem „keresztülverekszli magát” az akadályokon, hanem „kiteszi magát” az emberek önkényének, az ő emberek iránti szeretetét keresztre lehet szegezni, ő olyan védtelennek és gyengének mutatkozik, hogy az már közel van a tehetetlenséghez, és ezzel a konfliktus-megoldás új útjait mutatja meg – akkor ez mindenekelőtt provokáció azon férfiak számára, akik a férfiaság klasszikus képe szerint tájékozódnak. A férfiak számára többnyire csak akkor nyílik meg az út a tehetetlenséghez és a védtelenséghez, ha elveszítik a munkájukat, ha csődöt mond a párkapcsolatuk, ha súlyosan megbetegsznek. Azt lehet mondani: a férfiak gyakran csak akkor jutnak el a keresztény-

ség alaptémáihoz, ha külső nyomás kényszeríti őket erre. Ahhoz, hogy megtapasztalják a gyengeségben rejlő erőt, a férfiaknak rendszerint hosszabb érési folyamatra van szükségük. Ők nem tudják olyan egyszerűen „elengedni a dolgokat”. Idősebb férfiaknál, akik már nincsenek annyira belebonyolódva a munka világának harcaiba, megtapasztalom, mennyire jólesően érzékelik, hogy a lassú öregedés és gyengülés közepette egy egészen sajátos erőt is megéreznek. Ezek a férfiak aztán képesek olyan dolgokat is elfogadni, amiket már nem tudnak megoldani. Megszabadulnak a hétköznapi fantáziáktól, amelyek a fiatal férfiakat még döntően meghatározzák. Ekkor Jézus alakja is egészen új jelentőségre tehet szert.

Jézus olyasmi, mint valami „új férfi”?

Nem hiszem, hogy találó lenne ez a megjelölés, amelyet néhány évvel ezelőtt Franz Alt használt egyik könyvében. Jézus bibliai alakja egyszerűen meghaladja a mi nagyságrendünket, hiszen Jézus nemcsak férfiként lép fel, hanem gyógyítóként, orvosként is, aki szenvedésével világossá szeretné tenni a világ számára, hogyan bánhatnánk felszabadító módon egymással. Vigasztalónak és meghatónak találok, amikor azt olvassuk a Bibliában, hogy még egy

olyan férfi sem értette meg Jézus elképzeléseit, mint Péter. Péter e tekintetben klasszikus férfi. Hallani sem akar arról, hogy Jézusnak szenvednie kell. Péternek keresztül kell mennie egy tanulási folyamaton, hogy megértse, mit akar Jézus. Pontosan ez a férfi minta: A férfiakat először az erőteljes, „életes” dolgok érdeklik, az, amire képesek. Ez jól is van így. De ha mindezt átéltem és átérezhettem, akkor következnek a kényes témák és tapasztalatok: Mit tudok kezdeni a kudarcaimmal? A tehetetlenségemmel? Hogyan viszonyulok a világ ellentmondásaihoz? Éppen 2001. szeptember 11-e után érzik sok férfi, mennyire törekeny élete vélt biztonsága. Ekkor megsokasodnak a vallási kérdések. Sok férfi mondja, hogy azóta egészen másképp köszön el gyermekeitől és családjától, amikor reggel munkába megy, vagy például nagy pályaudvarokon kell keresztülmennie. Ennek ellenére sok férfinak még hosszú utat kell megtennie ahhoz, hogy meg tudjon birkózni saját tehetetlenségével.

Forrás: Publik-Forum, 2006/5

Markus Roentgen 41 éves, katolikus civil teológus, nő, két fiú és egy lány apja. A férfiak lelkipásztori ellátásának referense a kölni érsekségen.

Bátorság a jóhoz

A Bécsben született amerikai zsidó nőt, *Ruth Klüger* gyermekként Theresienstadtba hurcolták, majd az auschwitz-i megsemmisítő táborba került. Ott válogatták ki a 15 évnél idősebb, erőteljes zsidó nőket arra, hogy más munkatáborokba szállítsák őket. Ruth Klüger azonban még csak 12. évét töltötte be, és vézna kislány volt. Reménytelenül állt a foglyok sorában, amely lassan kúszott azok elé az SS-legények elé, akik vagy közvetlenül a gázkamrákba, vagy valamelyik munkatáborba küldték a szerencsétleneket. Ruth Klüger így meséli el átmeneti megmenekülésének történetét *Tovább élni c.* könyvében:

„A szolgálatban lévő SS-tiszt mellett állt az írónő, egy fogoly. Nem tudom, hány éves lehetett, talán tizenkilenc, húsz. Amikor már egészen elől álltam, meglátott a sorban. Hirtelen elhagyta posztját, és szinte hallótávolságban az SS emberétől, odasietett hozzám, és szabálytalan fogainak felejthetetlen mosolyával félhangosan megkérdezte: 'Hány éves vagy?' Azt feleltem: 'Tizenhárom.' Ő pedig átható tekintettel rám nézett, és nyomtatékosan így szólt: 'Mondd azt, hogy 15 éves vagy!' Két perccel később én kerültem sorra. A koromat firtató kérdésre megadtam a döntő választ: 'Tizenöt éves vagyok.'

'Ez még kicsi', jegyezte meg az élet és halál ura, nem barátságatlanul, inkább úgy, mint ahogy teheneket és borjakat vesz szemügyre az ember.

Az írónő pedig ugyanazon a hangon, mintegy az árut értékelve: 'De erőteljes felépítésű. Ennek izmos a lába, tud dolgozni. Nézze csak!'

Ott állt valaki, aki az adminisztrációnak dolgozott, de erőt vett magán értem, anélkül hogy egyáltalán ismert volna. Talán kissé kevésbé volt közömbös az SS embere számára, mint én, s a tiszt engedett. Az írónő felírta a számomat, és így meghosszabbodott az életem."

Ruth Klüger feltette magának a kérdést: Honnan ered ennek a nőnek a jósága, aki önmagát sodorja veszélybe, és megment egy gyermeket, aki nem rokona, és akihez tulajdonképpen semmi köze? S olyan helyen teszi ezt, ahol mindenki megtanulta, hogy a másik barbárja legyen. E tett szépsége abban mutatkozik meg, hogy a humánus tett miértjének és honnan-jának kérdése nem válaszolható meg. Ruth Klüger „szabad tettnek” nevezi a fogoly írónő viselkedését.

„Szabad, mert a körülmények ismeretében az ellenkezőjét jósolta volna meg az ember, minthogy döntése megtörte az okok láncát... Egy patkánylyukban, ahol a szeretet a legvalószínűtlenebb, ahol az emberek a fogukat vicsorítják, és ahol minden jel arra utal, hogy ki-ki menti a saját bőrét, a szabadság megdöbbenően jelenhet meg..."

Ennek a fogolynőnek a viselkedése megtörte az okok láncát. „Aki a koncentrációs táborban a fölülről kapott ütésekkel továbbadta lefelé, csupán

úgy cselekedett, amint ez ebben a helyzetben előírászerű, biológiailag és pszichológiailag várható.” *Alexander Kluge* filmrendező egy interjúban azt állította, hogy az igazság és a jószág csak szerencsével juthat győzelemre: „Az emberekben nincs meg a természetes képesség az érelyre, a munkára, az igazságra, az önfegyelmre..., ám természetszerűen vonzódnak a szerencse kereséséhez, a kincskereséshez.”

De milyen szerencsés mozzanat kapcsolódhatott ennek a fogolynőnek a tettehez? Mit hozhatott számára azon kívül, hogy a félelemtől kiveri a víz, és azt kockáztatja, hogy őt magát is gázkamrába küldik? Ha szerencséről lehet beszélni ennek a nőnek az esetében, akkor az nem más, mint a tisztaszívűek boldogsága, amelyről a Hegyi beszéd szól: „Boldogok a tisztaszívűek, mert meglátják Istent.” Ennek a nőnek semmi más szándéka nem volt a tetteivel, mint hogy megmentsen egy gyereket attól, hogy meggyilkolják. Még csak Istent sem akarta meglátni. Meglátta a szorongó gyermek arcát, és ez elcsábította. *Bertolt Brecht* A Kaukázusi krétakőr c. darabjában Gruse, a szolgálólány megtalálja a hercegnő elhagyott gyerekét, ránéz, és egy néma hangot hall:

És míg ott állt, távozófelben, hallotta vagy vélte csak hallani tán, hogy halkán hívják: A gyermek szólt, és nem is jajgatva, jól érthetően, Így rémlett akkor ott. „Lány” — ezt mondta — „ments meg.” És nem is sirt, nem jajgatott,

és így szólt érthető nyelven:

„Tudd meg, lány, az, ki a hívást nem hallja,
Hanem befogva fülét elmegy: többé
Nem hallja meg a párja halke hívását,
Sem a hajnali vig rigót, sem a születelők
Táradt, boldog sóhaját, ha este zeng harangszó.”
– Ezt hallva ment már vissza, hogy lássa
A gyermeket ismét:
Ment, hogy lássa.
Csak egy pár pillanatra
Ült oda mellé, csak amíg jó az anyja,
Vagy dajkája tán, avagy bárki más.
– Ült sokáig, nézte némán,
Míg az este jött, míg az éj jött,
Míg nem pirkadt fent az ég.
Túl hosszan ült ott,
Túl hosszan nézte
Hallk lélegzését és két leis öklét,
Míg a kísértés túl nagy nem lett, kora reggel tájt.
Ekkor felkelt, és sóhajta lenyúlt érte, nézd, máris
Viszi őt.

(Eörsi István fordítása)

Gruse ránézett a gyerekre, és meghallotta a szótlan lény beszédét. A fogolynő ránézett a tizenkét éves kislányra, és kihallotta szemeiből a félelem hangját. Hogyan van az, hogy egyikük számára sem maradt néma a gyerek? Hogyan történik meg „a jószág csábítása”, amint az énekes nevezi Gruse tettét Brecht Krétakörében? A nem vallásos Ruth Klüger nem ismer más megnevezést erre, csak a kegyelem szavát:

„Olyasmi történik, ami – történjék akárhányszor – mindig egyszeri, felfoghatatlan kegyelmi aktus, egyszerűbben kifejezve, egy jött. A ke-

gyelmi aktus kifejezés talán mégis helyesebb, a kifejezés vallási foglaltsága ellenére, és a miatt is. Bár egy emberből indult ki ez az aktus, éppúgy a derült égből jött, és éppúgy meg nem szolgált volt, mintha előidézője a felhők fölött lebegett volna.”

Létezik olyan jószág, amely mögött nincsen hátsó gondolat; amely csak egyre képes: meghallani a megkínzottak hangját, és a szemükbe nézni. Létezik az indokolatlan jószág, ahogyan létezik az indokolatlan gonoszság is. Ezzel a jószággal elsősorban talán az élet szélsőséges helyzeteiben találkozunk; például *Oscar Romerónál*, El Salvador néhai érsekénél, aki tudta, hogy életére törnek, mégsem hallgatta el az igazságot; vagy *Maximilian Kolbe* atyánál, aki a koncentrációs táborban egy lengyel családapa helyett vállalta a halált.

Hétköznapi világunkban ritkán sikerül elérnünk az ilyen tettek tisztaságát. Azt a jószágot, amellyel felháborodunk az igazságtalanságon, amellyel meghalljuk és meghallgatjuk egy megkínzott teremtmény hangját, gyakran csak restségünket, gyávaságunkat és félelmünket legyőzve vívjuk ki. Az ember nem természettől fogva jószágos, legalábbis a természet nem ismeri ennek a fogolynőnek az önzetlen jószágát. Az ember legjobb esetben is saját teste-vére ellenére jó. Talán még a klánja iránti mechanikus szolidaritás vált ki önzetlenséget az emberből. Ruth Klüger csodát ír le: A kislányt megmentő nőnek semmi köze a gyerekekhez; nem rokona neki, sosem látta előzőleg.

Ha nekünk is sikerül a jószág csodája, az többnyire szerényebb, porosabb; nem a tiszta szív szabad tette, hanem a meghasonlott szívé. Az a tanár, aki megvigasztalja más gyereket, titokban talán az órájára pislant, és azt mérlegetti, mennyi időbe kerül ez neki. Az a nő, aki a metrón közbelép, amikor koldust megfenyegetnek, a kézenfekvő félelem ellenére teszi, amely azt mondja neki:

„Ne ártsd bele ma-

gadat!” Vigaszunkra azonban nem csupán a szív tisztasága tesz jóvá egy tettet; egy tett attól jó, hogy élni segít valakinek. A tettünk által megsegített áldozat is létrehozója tettünk jószágának, nemcsak a mi megtört szívünk.

Hajlunk arra, hogy mindent önmagunkon mérjünk: egy irgalmas cselekedet azért jó, mert mi jók vagyunk; a jószág azért jó, mert mi jók vagyunk. Másképp is igaz: Szívünk attól lesz tiszta, és tanulja meg a jószágot, hogy a jószág tetteit visszuk végbe. Tehát még ha szorongó, hiú és önmagára sandító szívből fakad is egy nagyalkú tett, ez a tett alakítja a szívet. Az áldozatok, akiken megkönyörülünk, megtisztítják és alakítják szívünket. Fura figurákká válunk, ha saját irgalmas szívünkre várunk ahhoz, hogy irgalmas emberekké legyünk. Létezik a felemássághoz való bátorság is, amely azon dolgozik, hogy egész emberekké váljunk. A félig tiszta tettekhez való bátorság építi tisztaságunkat. Szándékunk nem irányulhat önmagunkra anélkül, hogy el ne hibáznánk magunkat. Saját tisztaságunkat és jószágunkat sem tűzhetjük ki célul. De tehetünk jót, és ettől jószágosakká válhatunk. Humorra és saját tetteinkkel szembeni vidám kételkedésre van szükség, és akkor a kicsi növény növekedni fog, és egyszer talán mégiscsak nagy és erős fa lesz belőle. Mindenesetre nem szabad hagynunk, hogy fogva tartson minket saját motívációnk kétes mivolta.

De miért is kezdtem az egészet a tisztaság nagy példáival, Gruséval és a koncentrációs tábor fogolynőjével? Nagyságuk nem hat-e elbátortalanítóan az átlagemberre? Azért említetem elsőként őket, mert erkölcsi példaképeink lehetnek. Azért idéztem őket, mert ez a két nő szép és izgató. Nem tudom, megfelelő-e az „izgató” kifejezés, de a jelenet mindkét esetben telve van erotikával, az élet szeretetével. Ezeknek az önmagukat eltékozló embereknek a szépsége a jószág csábításává válik számunkra, s megnő bennünk a vágy: Ilyenek szeretnénk lenni, így szeretnénk élni. Bármilyen megmagyarázhatatlan legyen is mindig a jószág, eredete mégiscsak van: a jószág átélt történeteiből nő ki. Ahhoz, hogy jóvá legyen, a szívünknek szüksége van a szépség nagy elbeszéléseire és a jószág furfangjára. A dolog azon múlik, hogy ne csak „erkölcsösen”, hanem izgalmasan is meséljük el a jószág történeteit. A pusztá morál semmire sem csábít, ha hiányzik belőle a szépség. A jó szépsége tesz minket jóvá. A jószágon való csodálkozás tesz minket jószágossá.

Miért olyan könnyű a rosszat lebilincselőnek találnunk? Miért olyan nehéz a jót izgalmasnak találnunk? Minden újság főszerkesztője tudja: „A jó hírek rossz hírek” – a jóságról szóló hírek nehezen eladható hírek. Nagyobb példányszámot vagy jobb nézettségi arányt szexszel és bűncselekményekkel lehet elérni. A Hannoveri Kriminológiai Intézet igazgatója, *Christian Pfeiffer*, egykori igazságügy-miniszter a következő példát mondta a rossz túlzott ábrázolására:

„Annak a kockázata, hogy gyermekek egy kéjgyilkos áldozatává váljanak, az utóbbi harminc évben negyedére csökkent az egykori Nyugat-Németország területén – az átlagos évi 16 esetről négyre. Az ilyen gyilkosságokról szóló médiabeszámolók ugyanezen idő alatt öt- vagy hatszorosára növekedtek. Mindez a magánrádió- és televízióállomások bevezetésétől kapott különleges dinamikát. A ’közszolgálati’ adók és újságok azonban hamarosan követték őket. Valamennyien tudják: Mi, emberek, félünk a rossztól. És egyidejűleg elbűvöl, és mágiusan vonz minket a rossz.”

De tulajdonképpen mi az, ami teljesen elbűvölő és vonzó egy SS-legényben, az irgalmas rabnő ellenpólusában? Korlátolt szüklátókörűséggel, rutinnal gyakorolja a gonoszsgot. Szabadság csak a fogolynő tettét jellemzi – kínzójának viselkedése kiszámítható, ostoba és kockázat nélküli, egy agy- és szív nélküli bürokrata viselkedése, banális. *Hannah Arendt* joggal beszélt a rossz banalitásáról Eichmann-nal összefüggésben. *Simone Weil* számára csaknem az egész szépirodalom gyanús volt, mivel szinte mindig a jó az unalmas, s a rossz az érdekes benne, veszélyes megfordításaként a valóságnak. *Erich Kästner* „Szomszéd úr, hol marad a pozitívum?” kérdése óta nehéz dolga van a jó és a sikeres ábrázolásának.

Nem mi vagyunk cselekvéseink egyedüli alanyai, akkor sem, ha rosszat teszünk, és akkor sem, ha jót teszünk. Még csak szívünk egyedüli alanyai sem vagyunk, sem a jóban, sem a rosszban. Szeretném tudni, milyen kultúrából jött ez a fogolynő: Mit élt át korábbi éveiben, ami képessé tette a jóságra? Hogyan nevelték, és milyen képek épültek beléje, hogy felébredtették a jósághoz való bátorságát? Önmagán kívül kik voltak szívének építőmesterei? Csak arról az amerikai kutatásról tudok beszámolni, amelyet *Christian Pfeiffer* írt le. Négy száz olyan személyt kérdeztek ki, akik a harmadik Birodalom idején jelentős kockázatokat vállalva zsidó-

kat mentettek meg. Pfeiffer négy pontban foglalja össze e kutatás felismeréseit:

1. Az erőszakmentes nevelés elősegíti az egyenes gerinc kialakulását. Azoknak, akik szorongató helyzetben másokon segítettek, túlnyomórészt olyan szüleik voltak, akik konfliktusok esetén nem tekintélyi módon kezelték őket, hanem partneri módon bántak velük.

2. Szeretetteljes neveletésük fejlesztette bennük az empátia és az együttérzés képességét, és ezzel azt a készségüket is, hogy kiálljanak a bajban lévő emberek mellett.

3. A szülők egyenrangúsága előmozdítja a belülről irányított erkölcs és a világban való stabil eligazodás kialakulását. Ha örökösen az apa uralkodik, és vitás helyzetekben szerepének ereje folytán győz, akkor ez megalkuvó viselkedést vált ki a gyerekekből: megtanulják, hogy meghajoljanak a mindenkor hatalmi viszonyok előtt.

4. Az elismerés kultúrája elősegíti a merész viselkedéshez való bátorságot. Ezek a zsidómentők általában olyan közösségekben éltek, ahol mások jogának elismerése magától értetődő volt, és ahol elismeréssel illették az egyén bátor tetteit. Az egyén nem maradt egyedül a tetteivel, hanem egyfajta erkölcsi nagycsaládban élt, amely jóváhagyta, és ezzel elismerte tetteit. Embertársai tanúi voltak lelkiismeretének és bátor viselkedésének.

Az ember jóságának megvan tehát a forrása, mégpedig abban az erőszakmentességben és szeretetteljes törődésben, amelyet saját életében megtapasztalt, továbbá az egymással szeretetteljesen és erőszakmentesen bánó szülők példájában, valamint abban a kulturális térben, ahol a jóság és a jó nagyrabecsülése magától értetődő.

Eddig mindig jóságként írtam le a jót, azaz szeretetteljes viszonyulásként más emberekhez, mindenekelelt az áldozatokhoz. De kimerül-e a jóságnak a jó? Kimondva vagy kimondatlanul minden jóság feltételezi, hogy a világ jó; hogy az élet jó; hogy a világ és az élet „kozmosz”, vagyis díszes, szép és belátható lét. A jóság feltételezi, hogy az élet nem jéges véletlenekből fakadt, hanem jó az eredete. A bibliai teremtéstörténet végén ez áll: „És Isten megnevezett mindent, amit alkotott, és íme, az igen jó volt.”

Az emberek jósága feltételezi, hogy képesek vagyunk jónak találni az életet – a születést és a halált, a nappalt és az éjszakát, az ifjúságot és az öregséget, az embert, az állatokat

és a növényeket. Feltételezi, hogy Isten szemével nézünk végig a dolgokon, és azt mondjuk: Íme, ez jó. Ehhez művelt szemekre és művelt szívre van szükség. Nem látjuk meg első pillantásra, hogy az élet jó. Az első semleges pillantásra minden lehetségest látunk, de nem feltétlenül látjuk az élet jóságát. „Az életet jónak találni” kifejezés pontos: Szükség van a türelmes keresés erejére, amely jónak találja az életet – gyakran csak hosszú idő után. Aki megtanulta, hogy jónak találja az életet, az fog jól bánni is vele. Először a szemével és a szívvel jó az ember, ha azok megtanulták felismerni az élet jóságát – és csak ezután jó az ember a kezeivel, amelyek mások életét óvják. „Menj ki, szívem, és keress örömet”, írja *Paul Gerhardt*. Az öröm nyilvánvalóan nem hever egyszerűen mindenki számára és mindenkor az utcán. Szabadjára kell engednünk a szívünket mint valami kopót, hogy felkutassa. Aki aztán *Paul Gerhardt* énekének szavával megtalálta Isten adományait, aki megtalálta a nárciszt és a tulipánt, s azok szépségét, aki halotta a rendkívüli tehetségű csalóányt és a fiókait etető fecskét – az jó lesz a jó élethez. Aki dicsér, nem képes ölni. Aki csodálkozik, nem út. Ily módon talán mégiscsak a vallásosság a feltétele minden jóságnak.

Nagyon szeretném tudni, vajon *Gruse* és a koncentrációs tábor fogolynője vallásos volt-e. Talán nem kell ennek kifejezetten egyházas értelemben vett vallásosságnak lennie, de mindenképpen olyan odafordulásnak a léthez, amely erősebb minden kételynél. Ez a vallásosság annyira, mint csodálkozás a lét jóságán és szépségén. Az a szeretet, amelyik értékesnek és drágának találja az életet, olyan szeretetté válik, amelyik nem heveri ki, ha meggyalázzák az életet. A jóhoz való bátorság tehát a dicsérés és a csodálkozás lassú és megfontolt képességéből nő ki.

A bambergi dóm déli portálja az okos és az ostoba szüzeket ábrázolja, mégpedig a fájdalom és az elvesztett élet megragadó kifejezőerejével az ostobákat, és figyelemre méltó unottsággal az okosakat, akik közül egyet sem vennék szívesen feleségül. És mégis! Le kell szoknunk arról, hogy elbűvöljön minket a gonoszság hiábavalósága, tragikuma vagy banalitása – és meg kell tanulnunk, hogy szépnek találjuk a jóságot, bármilyen unalmasnak látszik is az első pillanatban. Ha valaki szépnek talált valamit, azon lesz, hogy megőrizze és megóvja.

Fulbert Steffensky

Forrás: Publik-Forum, 2005/20